

İMANIN NÖROBİYOLOJİ VE PSİKOSOSYOLOJİSİNE BİR BAŞLANGIÇ

Hakan YALMAN¹

Öz

Fitrat adı verilen bir işleyiş, varlığın doğru gidiş yollarını ifade etmektedir. Fitrat ve irade ile yollarından saptırılmamış mizaçlar Allahın varlığını ve birliğini netice verecek bir yol üzerine planlanmıştır. Dolayısıyla inançsızlık ve küfür fitrattan sapmaktır. Kur'an'ın bu topluluğu "madup", "dallin" olarak ifade etmesi, bu söylediklerimizin en veciz şekliyle ifadesidir. İnanan kişi fitratının önüne geçmemiş, inançsız ise fitratının önüne koyduğu yoldan sapmış kişidir.

Anahtar Kelimeler

Fitrat, iman, küfür, nörobiyoloji, psikososyoloji.

A BEGINNING TO THE NEUROBIOLOGY AND PSYCHOSOCIOLOGY OF FAITH

Abstract

A function that is called creation means the right way of being. Creation and wills and unconverted temperaments It is planned on a path that will result in God's existence and unity. Therefore, disbelief and profanity deviate from the creation. The Qur'an expresses this community as "wrath", "astray" is a beautiful summary of what we have said. The believer is the person who has not fallen in front of his creation, and the believer has deviated from the path he put before creation.

Key Words

Creation, faith, profanity, Neurobiology, psychosociology, iaith.

¹ Uzm. Dr., İstanbul (hakyalman@yahoo.com)

Gönderim Tarihi: 06.01.2018, Kabul Tarihi: 20.01.2018

1. İMAN KAVRAMININ İZLERİ

İman genel kullanım şekli ile hayat tercihini ifade eden bir kavram olmakla birlikte ontolojik açıdan ele alındığında varlığın nihai hedefi ve son meyvesi olarak kabul edilmelidir. Maddî alandan derine doğru inildikçe en derin merteye muhtemelen hakikat olarak bilimsel çalışmaların da keşfettiği bir varlık mertebesi şeklinde önümüze çıkacaktır. Bu merteye ilim, hikmet, marifet, kelam ve tasavvuf gibi nübüvvet yolunun bakış açısını temsil edenlerle ontoloji gibi felsefenin bakış açısını temsil edenlerin bulunduğu yer olacak gibi gözükmektedir. Bu noktadan bakıldığında varlık sisteminin genel işleyişi içinde ve bu işleyişin nihai noktası olan insan biyolojisi ve insan beyninde hakikat mertebesindeki bu iman kavramının izleri bulunmalıdır. Bu manayı Bediüzzaman *Muhakemat* isimli eserinde çok veciz bir şekilde şöyle ifade etmiştir:

Alemde meylü'l-istikmal vardır. (Bizde birisi demiştir: Her zerrede temayül ayandır tekamüle / Her soyda füyuz-u hüveyda-nüma ile / Bir nokta-i kemale şitab üzere kainat, / Ol noktaya teveccüh ile yükselir hayat. Kahriyyat) O'nun ile hilkat-i alem, kanun-u tekamüle tabidir. İnsan ise; alemin semerat ve eczasından olduğundan, onda dahi meylü't-terakki mevcuttur. Bu meyl ise telahuk-u efkardan istimdat ile neşvünema bulur. Telahuk-u efkar ise tekemmül-ü mebadi ile inbisat eder. Tekemmül-ü mebadi ise fünun-u ekvanın tohumlarını sulb-ü hilkatten zamanın terbiyegerdesi bir zemine ilka ile telkih eder. O tohumlar ise tedricî tecrübeler ile büyür ve neşvünema bulur.

Bu noktadan bakıldığında iman hakikatının varlık sistemi içerisinde aranacağı en verimli alan hayat ve hayat kavramı olmalıdır. Varlığın genel işleyişi içinde ve şu anki kabul şekli ile ilk patlamadan bugüne kadar devam eden süreçte ortaya çıkan en önemli sonuç hayat ve hayatın da en önemli meyvesi şu anki paylaşımımızın aracısı olan akıl olmuştur. Bu anlamda hayatın ilgili olduğu bütün alanlarda (biyoloji, psikoloji, sosyoloji, tarih vs.) doğru anlayıp tanımladığımızda buralarda iman kavramının ontolojik karşılığı da ortaya çıkacaktır. Burada bahsini ettiğimiz kişinin tercihleri ya da sahip olduğu kültürel kodlarla yönelimi değil objektif bir nazarla varlığın doğru okunmasının neticesidir. Bu anlamda iman seküler bir yaklaşım ile varlık idrakinin dışına çıkarılabilecek bir kavram olmaktan çıkmaktadır. Yine Bediüzzaman'ın Otuzuncu Lem'a'da ifade ettiği şu paragraflar meramımızı en güzel şekilde toparlamaktadır.

Hem hayatın hakikati altı erkan-ı imaniyeye bakıp manen ve remzen isbat eder. Yani, vacibü'l- vücudun vücub-u vücudunu ve hayatı sermediyesini... hem dar-ı ahireti ve hayat-ı bakiyesi... hem vücut-u melaike... hem sair erkan-ı imaniyeye pek kuvvetli bakıp iktiza eden bir hakikat-i nuraniyedir.

Evet, nasıl ki hayat bu kainattan süzölmüş bir hülasadır; ve şuur ve his dahi hayattan süzölmüş, hayatın bir hülasasıdır; akıl dahi şuurdan ve histen süzölmüş, şuurun bir hülasasıdır; ve ruh dahi hayatın halis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zatıdır. Öyle de maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (asm) dahi, hayat ve ruh-u kainattan süzölmüş hülasatü'l hülasadır; ve risalet-i Muhammediye (asm) dahi kainatın his ve şuur ve aklından süzölmüş en safi hülasasıdır. Belki maddî ve manevî hayat-ı Muhammedi (asm) asarının şهادeti ile hayat-ı kainatın hayatıdır. Ve risalet-i Muhammediye (asm) şuur-u kainatın şuurudur ve nurudur. Ve vahy-i Kur'an dahi hayattar hakaikının şهادeti ile hayat-ı kainatın ruhudur ve şuur-u kainatın aklıdır.

Bu tanımlamalarda iman hayat bağlantısı ve bu bağlantı içerisinde ortaya konan Hz. Muhammed (asm) ve Kur'an tanımlamaları bir inanç meselesi olarak değil bir varlık bilim konusu olarak ortaya konulmaktadır. Bu anlamda bilimlerin objektif çalışmalarının konusudur. Bu konunun çalışılacağı en önemli alanlar içinde fizik, psikoloji ve nöroloji sayılabilir.

2. BİLGİNİN İŞLENİŞİ

Bugün kabul edilen şekli ile ilk patlamalar sonra maddenin oluşumu gezegen ve yıldızların yaratılması, yeryüzünün vücuda getirilişi ve yeryüzünde hayat hakikatinin yaratılışı ve hayatın en nihai meyvesi beyin ve işleyişleri, varlık aleminde gözlenen muhteşem bir tekamül tablosunu önümüze koymaktadır. Beyinle beraber tezahürlerinde gözlenen şuur, insaniyetin ve varlık aleminde insan denen gerçeğin yaratılmasının en önemli merhalesi olsa gerektir. İnsanla beraber yani Hz. Âdem'in (as) yeryüzüne indirilmesi ile birlikte görünen, alemde davranış modellerinin arka planları şekillenmeye başlamış bir insan bedenindeki yüz milyar nöronun farklı şekilde bağlantıları ile ortaya çıkan duygu, düşünce ve davranışlar yeryüzünün sosyal ve tarihî süreçlerinde altyapısını teşkil etmiştir. Teknolojinin gelişimi de bu sürecin bir uzantısı kabul edilebilir. Bütün bu sürecin geldiği noktada beyin ve işleyişi ile ortaya konan modeller içinde bilginin işleyişi üç aşamadan geçiyor olmalıdır: Duyusal kayıt, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek şeklinde ortaya konan süreçler yeryüzünde beyin eksenli insaniyet hakikatinin vücuda getirilişinde önemli bir altyapıyı oluşturmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin yardımı ile beyinde bilginin hangi süreçlerden geçerek işlendiği ve davranışların, hissedişlerin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili ortaya konan yak-

laşımelerde bilginin temelinin hücre olduğu saptanmıştır. Bu araştırmalar sonucunda farklı çalışmalar ortaya konmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz; beynin farklı bölgelerinin fonksiyonel olarak şekillenmesi ve bu bölümlerin ortaya koyduğu sonuçlar şeklinde davranışların izahı yapılması, yine beyindeki farklı lezyonların oluşturduğu eksiklikler ile farklı bölgelerin davranışlara etkilerinin anlaşılmaya çalışılması ve yine beynin fonksiyonel MRG gibi yöntemlerle her bir fonksiyonun aktif hale getirdiği bölgelerin anlaşılmaya çalışılması ya da yapay zeka çalışmaları ile bilgisayar modelleri üzerinden beynin anlaşılmaya çalışılması. Bu çalışmaların hedefi davranış, duygu, düşünce ve inanışların merkezinde bir organizma olan beynin anlaşılması ve varlık sisteminden arka plana ve ruha giden yolun çözümlenmesi hedeflenmiştir. Bu yüz milyar nöronun snaps aralığı adı verilen sayısız bağlantılarla oluşturduğu akışlar ve bunların insan adı verilen organizmaların iç yapıları ile etkileşiminden davranış, düşünce ve inanış modelleri hasil olmaktadır. Yüz milyar nöronun her birinin yüzlerce bağlantı yapabilme potansiyelinden ve hücre zarında sodyum, potasyum ve klor alışverişi ile gerçekleşen sayısız yöndeki elektrik akışlarının oluşturduğu akıl almaz bir faaliyet alanıdır. Bu sayısız elektrik akışları dopamin, serotonin, norepinefrin, asetilkolin ve GABA adı verilen ve snaps aralıklarından bir nörondan diğer nörona geçen maddelerin faaliyeti ile beyin fonksiyonu ortaya çıkar.

Dopamin hareketlerin oluşturulmasına devam ettirilmesi, hormon faaliyetlerinin düzenlenmesi, akıf fonksiyonların gerçekleştirilmesi, dürtü ve içgüdü olarak adlandırılan durumların ortaya çıkışında etkilidir. Serotonin kaygı ve endişe gibi hallerle ve depresyonla ilişkili olarak tanımlanmış ancak davranışlarda mı yoksa bilişsel fonksiyonlarda mı daha etkili olduğu netleşmemiştir. Uyku, yeme içme, şehvî fonksiyonlar, saldırganlık, dürtü kontrolü ve ağrıyı algılama gibi davranışlarla da ilgili olduğu bilinmektedir. Norepinefrin organların uyarılması ve vücutta canlılığa yol açan bir nörotansmitterdir. Dolayısıyla uyanık kalma, kan basıncını etkileme ve kalp hızını artırma gibi etkileri vardır. Asetilkolin beynin kabuk kısmı diye ifade edilen korteks duyguların oluşum yeri olan limbik sistem ve duygusal iletimlerin merkezi olan talamus ve hipotalamus ile ilişkilidir. Aynı zaman da hafıza fonksiyonu üzerinde de etkilidir. GABA ise beyinde çok yüksek konsantrasyonlarda bulunur. Temel işlevi dengelemek ve kas fonksiyonlarını kontrol etmektir.

3. NİHAİ MEYVE İNANAN BEYİNDİR

Beyin, kafatası adı verilen koruyucu içerisinde muhteşem bir tasarımı olan ve

bedendeki nöronların yüzde 90'ını içerip farkında olma, mantık yürütme, öğrenme, hafıza ve duyguların merkezidir. Bu akıl almaz elektrik akışları ve nörotransmiteller alışverişleri ile ortaya konan muhteşem fonksiyonlar için bazı nöronlar fonksiyon birlikteliği ile gruplar oluşturacak şekilde bir araya gelirler buna asosyasyon denir. Genel olarak üç ana kısımdan oluşur: arka beyin, orta beyin ve ön beyin. İngiliz nörolog Jhon Hoghlings-Jackson beynin bir hiyerarşiye göre vücuda getirildiği teorisini ortaya atmıştır. Bu görüş nöroloji, psikoloji ve sosyoloji üzerinde büyük etki göstermiştir. Genel beyin bölgelerinin işleyişinin birbiri ile ilişkisi ile ilgili bir başka açıklamada 1950'lerde Paul Maclean tarafından geliştirilmiştir. Bu bölümlerin en ilkel "sürünge, daha geniş eski memeli ve en karmaşık yeni memeli" olarak belirtmiştir. Burada beyinle ilgili bir tekamül nazariyesi ortaya konmuştur. Ana rahminde de yeryüzündeki canlı hiyerarşisine benzer şekilde bir tekamül olduğu iddia edilmektedir. Diyebiliriz ki yeryüzündeki ve hatta kainattaki nihai meyve inanan beyindir ve kainattaki bütün sistem bu sonuç için işlemektedir. İnanan beyin hakikat içerisindeki en nihai meyve insanlık tarihinin ortaya koyduğu net bir netice olarak ifade edilebilir ki Hz. Muhammed'dir (asm).

Doğru düşünce ve doğru inançların ortaya çıkmasında dopamin, serotonin ve asetilkolin gibi nöronlar arasında bağlantı maddelerin önemli bir etkisi vardır. Özellikle dopaminin psikotik hastalıklarla bağlantısı üzerinde çok durulmaktadır. Bu tür hastaların imtihana tabi olmadığı da dikkate alınırsa bu maddelerin dengeli işleyişi ve özellikle limbik sistem adı verilen beyinde duygu ve hafıza gibi fonksiyonların merkezi olan yerin insan hakikatinin gerçekleşmesi ve dolayısıyla varlığın hedeflenen anlamı bulmasındaki yeri çok önemlidir. *İnanan Beyin* isimli kitabında Michael Shermer inancın beyin işleyişi ile ilgili boyutunu ele almaktadır. Bu kitabın "İnanan Nöron" isimli bölümünde zihni, beynin sinir aktivitelerinin dışı yansıması olarak tanımlamakta, burada zihin ve nöronlar arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Beynin fonksiyonlarının doğru anlaşılması için nöronların doğru anlaşılması gerekmektedir.

4. İNANÇ GENİ

Bu çalışmadaki tezimizi doğrulayan başka bir gelişme de ABD Ulusal Kanser Enstitüsü'nde görev yapan Hamer'ın 1998 yılında insanın genetik yapısının inanç üzerindeki araştırmalarıyla ortaya çıktı. Hamer ilk olarak genetik yapıları aynı olan tek yumurta ikizleri üzerinde araştırma yaptı. Ardından genetik yapıları tam olarak örtüşmeyen ancak aynı ortamda büyüyen kardeşlerin inançlarını karşılaştırdı. Bu araş-

tırmaya göre kardeşler aynı ortamda yetişmeler de farklı inançlara sahip olabiliyordu. Ancak Hamer genetik yapıları aynı olan tek yumurta ikizlerinin Allah inancının da neredeyse aynı olduğunu gördü. Bunun üzerine genler ve inanç arasında bir bağ olduğu kanısına vararak araştırmayı bu yönde derinleştirdi. Daha sonra 35 bin genden hangisinin inancı etkilediğini bulmaya çalıştı. Yıllar sonra monoamin enzimlerinin salgılanmasını kontrol eden dokuz gen üzerinde yoğunlaştı. Ve sonunda “inanç geni”ni bulduğunu açıkladı. Hamer’a göre monoamin enzimleri insanın bilinç, hafıza ve algılama gibi duyularını yönlendiriyor. Bununla birlikte bilim adamının inanç geni adını verdiği gen insanoğluna asıl ayırt edici olan kişisel ve evrensel farkındalık yeteneğini de kazandırıyor. Böylece insanın “evren, sonsuzluk, Tanrı” gibi soyut kavramlar üzerinde düşünmesini sağlıyor.

İnanç geni açıklaması tüm dünyada büyük bir tartışmaya yol açtı. Virginia Üniversitesi uzmanı Lindon Eaves: “Tanrı kavramının beyinde şekillendiği doğru olabilir, peki neden bu kavram oluşuyor ona bakmak lazım. Yani neden beyinde kimyasal aktiviteler yaşanıyor? Bence bunun cevabı yine Tanrıya yatıyor.” diye bir açıklama yaptı. Bazı bilim adamları genin bulunmasının ardından “bu Tanrının insan vücuduna nüfuz ettiği ve gücünü gösterdiği” açıklamasını yaptı. *Time* dergisi de bu konuyu “Tanrı Geni” diye kapak yaptı. Araştırmayı yayımlayan *Time* dergisine göre “İnanç geninin bulunması, bilim ile din dünyası arasında yüzyıllardır yaşanan “Tanrı var olduğu için mi inandık, yoksa inanma ihtiyacı mı Tanrıyı oluşturdu?” tartışması”nı yeniden alevlendirdi. Amerikan biyoloğun “İnanç genini buldum” açıklaması bilim ve din dünyasına bomba gibi düştü. Ateistler inanç geni keşfinin Tanrı olmadığını bir kanıt olduğunu öne sürdü. Ancak birçok bilim adamı bu görüşe karşı çıktı.

SONUÇ

Şahsımızca 13,7 milyar yıllık kainat ömründe varlığı ile ilgili verilerin 10 bin yıl öncesine ancak götürülebildiği bilinen insanoğlunun beyinde Tanrı kavramının oluştuğu düşüncesi son derece sığ bir düşüncedir. İnsan ve beynin oluşuna kadarki kainat sürecinin göz ardı etmektedir. Aslında varlığın gelişim safahatında nihai nokta olarak kabul edilebilecek insan beyinde inanmayı netice verecek bir yapının varlığı kainatı yaratan Kudret’in sistemi kendi tanınması ve bilinmesi üzerine kurduğunun apaçık bir delilidir.

Bütün bunlardan sonra fitrat adı verilen bir işleyiş varlığın doğru gidiş yollarını ifade etmektedir. Bu anayol içerisinde her bir varlığın kendi doğru işleyişini gösteren

farklı farklı kısa yollar mizaç şeklinde değerlendirilebilir. Fitrat ve irade ile yollarından saptırılmamış mizaçlar Allah'ın varlığı ve birliğini netice verecek bir yol üzerine planlanmıştır. Mizacının gereğini yaşayan her şuur sahibi de fitratın önüne geçecek irade ile ortaya konmuş duygu düşünce ve davranışlardan uzak kaldıkça aslında Rabbinin bulmak üzere programlanmıştır. Dolayısıyla inançsızlık ve küfür fitrattan sapmaktır. Kur'an'ın bu topluluğu “mağdup” ve “dallin” olarak nitelendirmesi ise bu söylediklerimizin en veciz şekliyle ifadesidir. İnanan kişi fitratının önüne geçmemiş, inançsız ise fitratının önüne koyduğu yoldan sapmış kişidir.

Kaynakça

1. Arkonaç, Sibel Aysen. *Psikoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.
2. Aronson, Billy. *Bilimsel Gaflar Doğruya Giden Eğri Yolda Serüvenler*. trc. Nermin Arık. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2005.
3. Coşkun, Hamit. *Psikolojiye Giriş Ders Notları*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2003.
4. Greenfield, Susan. *İnsan Beyni*. trc. Burcu Çekmece. İstanbul: Varlık Yayınları, 2000.
5. Karakaş, Sibel, Hamdullah Aydın, Cenap Erdemir ve Çiğdem Özesmi. *Beyin ve Kognisyon*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi, 2000.
6. Mesulam, Marsel. *Davranışsal ve Kognitif Nörolojinin İlkeleri*. trc. İ. Hakan Gürvit. İstanbul: Yelkovan Yayıncılık, 2004.
7. Shermer, Michael. *İnanan Beyin*. trc. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.
8. Morris, Charles G. *Psikolojiyi Anlamak*. trc. H. Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2002.
9. Nelson, Aaron P. ve Susan Gilbert. *Belleğinizi Nasıl Güçlendirebilirsiniz?* trc. Saadet Arıkan. İstanbul: Optimist Yayın, 2005.
10. Nursi, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2010.
11. ____, *Muhakemat*. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2006.
12. ____, *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
13. Öktem, Öget. *Davranışsal Nörofizyolojiye Giriş*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2006.
14. Snell, Richard S. *Tıp Fakültesi Öğrencileri için Klinik Nöroanatomi*. trc. Mehmet Yıldırım. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2000.